

INKLYUZIV TA'LIM MUHITIDA IJTIMOIIY EMOTSIONAL QO'LLAB QUVVATLASH YO'LLARI

Raimjonova Madinabonu

Oriental universiteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi.

Nazarova Dildora

Oriental universiteti o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14553998>

Annotatsiya. Maqolada alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlashda yaratilgan shart sharoitlar, mamlakatimizda bunga qanday e'tibor berilayotgani aks etgan.

Tayanch so'z: Imkoniyati cheklangan o'quvchilar, BMT, Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar, meynstriming, integratsiya, inklyuziv ta'lim.

WAYS OF PROVIDING SOCIAL EMOTIONAL SUPPORT IN AN INCLUSIVE EDUCATION ENVIRONMENT

Abstract. The article reflects the conditions created to support inclusive education for children with special educational needs, and the attention paid to this in our country.

Keywords: Students with disabilities, UN, Convention on the Rights of Persons with Disabilities, children with special educational needs, mainstreaming, integration, inclusive education.

СПОСОБЫ СОЦИАЛЬНО-ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ ПОДДЕРЖКИ В ИНКЛЮЗИВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Аннотация. В статье описаны условия, созданные для поддержки инклюзивного образования детей с особыми образовательными потребностями, как этому уделяется внимание в нашей стране.

Ключевые слова: Студенты с ограниченными возможностями, ООН, Конвенция о правах инвалидов, дети с особыми образовательными потребностями, актуализация, интеграция, инклюзивное образование.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 1 dekabrda PF-5270-son "Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2019 yil 29 aprelda PF- 5712-son "Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida", 2020 yil 6 noyabrda PF-6108-son "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari

to'g'risida"gi, 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan YAngi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida", farmonlari, 2020 yil 13 oktyabrdagi PQ-4860-son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora- tadbirlari to'g'risida"gi qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 12 oktyabrdagi 638-son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ huquqiy xujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi qarori va boshqa xujjatlarda kadrlar masalasi, ta'lim mazmunini modernizatsiyalash, jarayonni metodik va didaktik ta'minlash vazifalari belgilab berilgan.

Imkoniyati cheklangan o'quvchilar taraqqiyotining ko'lami shu qadar kattaki, ular uchun bir xildagi ta'lim jarayonini tashkil etish imkonsizdir. Bunday sharoitda ko'plab o'quvchilar ta'lim jarayoniga qamrab olinmaydi. Imkoniyati cheklangan o'quvchilar tarkibining turli-tumanligi shuni ko'rsatadiki, ularga ta'lim berish jarayoni bir qator holatlarni mujassamlashtirishi kerak.

Prezident Shavkat Mirziyoyevning BMT Inson huquqlari bo'yicha kengashi 46-sessiyasidagi nutqida strategik yo'nalishlar, jumladan, Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiyani ratifikatsiya qilish masalasiga alohida e'tibor qaratildi. Butun dunyoda qariyb 1 milliardga yaqin nogironligi bo'lgan shaxslar borligi inobatga olinsa, bu nihoyatda ahamiyatli tashabbus hisoblanadi.

Shu boisdan mamlakatimizda inklyuziv ta'lim tizimini joriy qilish bo'yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 sentyabrdagi "Xalq ta'limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3931-son qarorida alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning ijtimoiy kafolatlarini ta'minlovchi chora-tadbirlar samaradorligini yanada oshirish, ularning ta'lim-tarbiya (shu jumladan, inklyuziv ta'lim-tarbiya) olishiga xizmat qiladigan moslashuv muhitini yaratish bo'yicha alohida vazifalar qayd etib o'tilgan.

Inklyuziv ta'limga jalb etish global muammolardan biri xisoblanadi. Inklyuziv ta'limning asosiy kismi-bolalarga bilim olish uchun dustona munosabat va ukishga imkon beruvchi muxitni yaratishdir.

Maxsus extiyojli bolalarning xayotga ilk yoshdan ya'ni 6 yoshgacha e'tibor berilsa, ancha yukori samaralarga erishish mumkin. Imkoniyati cheklangan bolalarni ta'lim-tarbiyaga bo'lgan extiyojlarni kondirishga mos bo'lgan siyosatni ishlab chikish inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlashning asosidir.

Inklyuziv ta'lim rasmiy ta'lim tushunchasidan ancha kengroq bo'lib, inklyuziv so'zi lotin tilidan olinganda "jalb qilish", ingliz tilidan olinganda "uygunlashish" degan ma'noni bildiradi. Shuningdek inklyuziv ta'lim hamma uchun ta'lim jarayonlarini ochiqligi ma'nosini bildiradi.

Bu ta'limda ko'proq o'qishda, o'rganishda imkoniyati cheklangan bolalar bilan ishlanadi.

Inklyuziv ta'limda o'qituvchining kasbiy mahorati bosh omil hisoblanadi. Avvalo o'qituvchi inklyuziv tafakkurga ega bo'lishi va ta'lim sifati mas'uliyatini o'z zimmasiga olishi shart. Inklyuziv ta'lim berish o'qituvchilar ishi sifatining asosiy mezonlari – o'qituvchi o'quvchilarning turli toifada ekanligiga qaramay barcha bolalarning huquqini himoya va hurmat qilishi zarur. Yana bir sifat – hamkorlikni yo'lga qo'yish. Chunki o'qituvchilar uchun hamkorlik va o'zaro fikr almashish muhimdir.

Rivojlangan mamlakatlarda XX asrning 70 yillaridan boshlab inklyuziv ta'limni rivojlantirishga doir turli xil me'yoriy huquqiy hujjatlarni qabul qilish jarayoni boshlangan. Bu borada nogironlarni jamiyatga jalb qilish uchun AQSH va Yevropa mamlakatlarida asosan 3 ta yondashuv keng tarqalgan.

Meynstriming, integratsiya hamda inklyuziv ta'lim. Meynstrimingga ko'ra, nogironligi bo'lgan o'quvchilar nogironligi bo'lmagan o'quvchilar bilan turli xil tadbirlarda, bayramlarda uchrashishadi. Shu asosida ular bir birini xususiyatlarini, talablarini bilish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Integratsion yondashuvga ko'ra, nogironligi bo'lgan bolalar umumta'lim maktablariga jalb qilinadi. Lekin, maktablardagi ta'lim tizimi va sharoitlar o'zgartirilmaydi.

Inklyuziv yondashuvga ko'ra, nafaqat nogironligi bor bolalar jalb qilinadi, balki ularni jalb qiladigan maktablar ham ularning talablariga qarab moslashtiriladi.

Tadqiqotchilarning ilmiy tadqiqotlariga ko'ra, inklyuziv ta'limni rivojlanishi ta'lim sohasida iqtisodiy samaraga erishishda ham muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda ko'pchilik rivojlangan mamlakatlarda inklyuziv ta'limni rivojlantirish kerakligi borasida konsensus mavjud.

Davlat va munitsipal maktablari ularga moliyaviy yordam berishadi.

Tahlil va natijalar Bugungi kunda respublika bo'yicha jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun jami 86 ta ixtisoslashtirilgan maktab va maktab- internatlarda 21,2 ming nafar, 21 ta sanatoriy turidagi maktab-internatlarda 6,1 ming nafar o'quvchilar ta'lim-tarbiya oladi. Shuningdek, uzoq muddat davolanishga muhtoj bo'lgan 13,3 ming nafar o'quvchilar uyda yakka tartibda o'qitilmoqda.

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni sog'lom bolalar qatorida umumta'lim maktablarida o'qitish amaliyotini rivojlantirish maqsadida ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan o'quvchilarning umumta'lim maktablariga integratsiyalashuvi (uyg'unlashtirgan holda ta'lim-tarbiya berish) tajribasi qo'llanilishi natijasida so'ngi yillarda 500 nafarga yaqin alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilar umumiy o'rta ta'lim maktablariga qaytarildi.

Bundan tashqari, "Zamonaviy maktab"larni qurishda ushbu maktablarda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni o'qitish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, ular uchun maxsus

infratuzilma bo'lishi va jihozlanishini ta'minlash maqsadida inklyuziv ta'limni tashkil etish bo'yicha "Zamonaviy maktab"ga qo'yiladigan me'yoriy talablar loyihasi ishlab chiqildi.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim bugun eng insonparvar ta'lim sifatida butun dunyoda shu jumladan yurtimizda keng tadbqiq etilmoqda. Mamlakat bo'ylab inklyuziv ta'limni rivojlantirishga qaratilgan davlat islohotlari o'z samarasini berishi uchun avvalo ta'lim jarayonida o'qituvchi o'z faoliyatini tizimli baholab borishi, muntazam malakasini oshirishi, alohida ta'lim ehtiyojlari bor bolalarning intizomli va muassasalararo guruhlar bilan samarali ishlashi uchun liderlik hamda boshqaruv malakalarini qo'llashi, muammolarni birgalikda hal qilishi, bundan tashqari keng qamrovli maktab hamkorligini yo'lga qo'yishi kerak. Bu ta'lim bir tomonlama bo'lmasligi kerak. Shuningdek imkoniyati cheklangan bolada o'ziga bo'lgan ishonchni oshirish, ko'nikma va qobiliyatini rivojlantirish, yoshligidan o'rganishni rag'batlantirishda oila ishtiroki alohida ahamiyatga ega. Inklyuziv ta'lim jarayonida ota-onalar bilan ishlash ham muhim. Ta'kidlash joizki, alohida ehtiyojli ota-onalarga ularning farzandlari jamiyatning bir bo'lagi bo'lish huquqiga ega ekanini tushuntirish, bu ishonchni ularning ongiga yetkazish kerak.

REFERENCES

1. Президент Шавкат Мирзиёевнинг БМТ Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгашининг 46-сессиясидаги нутқи. 21.02.2021 <https://president.uz/uz/lists/view/4179>
2. Алоҳида таълим эҳтиёжлари бўлган болаларга таълим-тарбия бериш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 апрелдаги ПҚ-4860 сонли қарори. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 14.10.2020 й., 07/20/4860/1383-сон
3. Табольская О.А., Яковлева И.В. Тьюторство в условиях развития инклюзивного образования. – Москва–Берлин, 2019
4. Нишанбаева Э.З., Абдухалилов А.А. Инклюзив таълимни ривожланишида ижтимоий шерикликнинг тутган ўрни
https://www.researchgate.net/publication/347901748_
5. www.ziyonet.uz
6. www.arxiv.uz
7. www.uzedu.uz